

ՍՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԿԵՂԺԻՔԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

Ա.

Քաղաքակրթութեան զարգացման և տարածման գործում մամուլը շատ կարևոր տեղ է բռնում. նորագոյն ժամանակի առաքելութեան գլխաւոր գործոնն է նա. Կենդանի խօսքի հետ, որի ազդեցութիւնը թէև զօրեղ, բայց սահմանափակ է, մամուլը դարձել է մտքեր տարածելու, գիտակցութիւնը սրելու և բարոյապէս ազդելու լաւագոյն միջոցը: Մամուլի նշանակութիւնը մեծ է յատկապէս մեզ նման կիսակրթ ազգերի համար. որովհետև շատ շատերն իրենց ամբողջ ծանօթութիւնն ու աշխարհայեացքը միմիայն լրագրութիւնից են ստանում: Նոքա կրկնում են և շատ անգամ էլ կեանքի մէջ գործադրում, առանց կարող լինելու քննութեան ենթարկել, այն մտքերը, որ կարգացել են լրագրութեան մէջ: Մամուլի կոչումը մեծ է և սրբազան:

Բայց տարաբաղդաբար մեր իրականութիւնը դուրս հակառակն է ապացուցանում: Քիչ չեն այնպիսի անձինք, որոնք մամուլի հիւրասիրութիւնն իրենց գծած և անձնական անմաքուր նպատակներին են ծառայեցնում. քիչ չեն մանաւանդ մամուլի շուրջը խմբուած մարդիկ, որոնք անձնական խժըժանքն ու վիրաւորանքը, անտեղի կերպով, յատկապէս բանակիւնների ժամանակ, հակառակորդներին ցեխոտելն ու սևացնելը, հրապարակօրէն ստիճն ու կեղծելը սովորական երևոյթ են դարձրել: Գրողն այլ ևս չի կարմրում, իսկ ընթերցողն անտարբեր է դարձել դէպի այդ տեսակ վարմունքը: Կրկնում ենք, ստութիւնն ու կեղծիքը մամուլի որոշ հերոսների համար նկատուել է որպէս լաւագոյն ղէնքը հակառակորդներին, չսիրած մարդկանց կամ հաստատութիւններին վարկաբեկ անելու, իսկ ընթերցող հասարակութեան համար դարձել է այն սովորական և առօրեայ երևոյթ մինչ այն աստիճան, որ փաս-

տերի ակներև յեղաշրջութիւնը, մերկ ստութիւնը համեմատ Նոյն իսկ լիտի, փողոցային հայհոյանքներով, անտարբեր կարգում, անցնում է Բայց ոչ միայն այդչափ, այլ և ընթերցողներ կան, որոնք լրագրութիւնից համ ու հոտ չեն առնում, եթէ հայհոյանք չկայ մէջը: Տարիների սովորութիւնը փչացրել է Նոյն իսկ ընթերցողների ճաշակը: Մամուլի խօսքը վերոյիշեալների շնորհիւ այլ ևս անպայման համազօր չէ ազնուութեան և ճշմարտութեան. մամուլ գաղափարի հետ միացել է նաև ստութեան և կեղծիքի գաղափարը:

Այդ մեթոդը լիուլի կերպով գործադրուած է յատկապէս հայ հոգևորականութեան և եկեղեցու վերաբերութեամբ: Ոչ միայն մեր իսկական պակասութիւններն են քննադատութեան նիւթ դարձել, այլ երևակայական, չեղած «խրոդութիւններ» փաթաթուել են մեր վզին և փողոցային հայհոյանքների առիթ տուել: Քիչ չեն գրչի խճճողներ, որոնք կարծել են պաշտօն են մատուցանում, եթէ կհայհոյեն եկեղեցին ու հոգևորականութիւնը, Նոյն իսկ բոլորովին սուտ և անտեղի պատճառներով: Կիսակիրթ թղթակիցներ, լրագրական յօդուածները հազիւ կարդացող և հասկացող «լուսաւորեալներ» իրաւունք են համարել թութակի պէս կրկնել մաշուած, անհամ և անիմաստ խօսքեր եկեղեցու և հոգևորականութեան «լուսաւորութեան» մասին և համեմել իրենց գրուածները անփայել խօսքերով: Եւ այդ տարիների ընթացքում, եթէ մենք հնարաւորութիւն ունենայինք թուելու, թէ որչափ սուտ և շինծու լուրերով, խրոդութեան յեղաշրջմամբ և անհամապատասխան դունաւորութեամբ, սխտեմատիկ կերպով, աշխատել են վարկաբեկ անել որոշ մարդկանց աչքին փուշ դարձած «աստուածաբաններին», երիտասարդների մի խումբ, ճեմարանական և համալսարանական կրթութիւն ստացած, ուխտել են իրենց ուժերը նուիրել մեր հինաւուրց, ազգային եկեղեցու սպասաւորութեան, — նորա մէջ քրիստոնէական և քաղաքակրթական կենդանի

ողին նորից բորբոքել, հայ անցեալ և ներկայ կեանքի ուսումնասիրութեամբ զբաղուել, եկեղեցու սպասաւորութեան նոր սերունդ տալ, գիտակից ժամանակի դրական պահանջներին, բայց և անյողդողդ անցաւոր քամիների առաջ—բայց ի՞նչ տեսակ լուտանքների ասէք չեն թափուել նրանց գլխին: Ի՞նչ խօշնդոտներ ասէք չեն դրել նրանց առաջ դրսից և ներսից: Ձեռնադրուել են տգէտ քահանաներ, մեղաւորը աստուածաբաններն են, վաճառ են մտել նոյն իսկ նրանց բողոքների հակառակ իրենց կոչման միանգամայն անհամապատասխան անձինք, մեղաւորը աստուածաբաններն են, պարտադանց է գտնուել այս կամ այն վարդապետը, հայհոյանքը դարձեալ աստուածաբանների» գլխին է թափուել, ձախորդ կարգադրութիւններ են եղել Վեհարանից կամ Սինոդից անշուշտ մեղաւորը աստուածաբաններն են: Ստեղծուել է արուեստական կերպով ստութեան, կեղծիքի և նախապաշարմունքի մի միջնորդ, որ ճիւղի պէս նստել է մարդկանց ուղեղում և թոյլ չի տալիս տեսնել իրողութիւնը և դատել տրամաբանութեան թերադրութեան համաձայն:

Բ.

Այս խնդրում ամենից աւելի եռանդ են ցոյց տուել վերջին ժամանակներս Դաշնակցութեան օրգանները: Մենք դէմ չենք անաչառ քննադատութեան. հայ, ներկայ հոգեւորականութեան վերայ էլ չենք նայում ըստ ամենայնի կատարեալ, քննադատութիւնից բարձր և իւր պարտաւորութիւնները լիովին ըմբռնող ու կատարող դասակարգի վերայ: Տարաբաղդաբար մենք շատ պակասութիւններ ունինք և կարօտ ենք վերակազմութեան, ինչպէս և պակասութիւններ ունին մեր հասարակական գործիչներից շատերը: Հոգեւորականների մէջ ևս կան իրենց կոչմանն անհամապատասխան անձնաւորութիւններ, դրամական հաշիւների մէջ կասկածելի կամ անհարադատ մարդիկ, ինչպէս և հասարակութեան վստահութեանն արժանացած և

ընտրուած երեսփոխների և ուրիշ ասպարէզներում գործող աշխարհականների մէջ։ Ամէն մէկին, լինի հոգևորական թէ աշխարհական, պէտք է իւր գործով դատել, անհատական սխալն ու պարտադանցութիւնը վերադրել ընդհանրութեան և անմեղ մարդկանց երեսին մօտ քսել ոչ արդարութիւն է, ոչ քննադատութիւն և ոչ կրթուած ու ազնիւ մարդուն վայել գործ։ Եթէ Դաշնակցութեան մէջ դեր կատարող այս ինչ անձը կլանել է բարի նպատակով հաւաքուած և իրեն յանձնուած փողերը, զբաղուել է աւազակներին վայել դրամաշորութեամբ, գիւղերում պղծել է ընտանեկան սրբութիւնը, իւր ոյժն ու զօրութիւնը գործադրել է անձնական կեղտոտ հաշիւների համար . . . մենք իրաւունք չունինք նոյն կազմակերպութեան յայտնի և անյայտ զեկամարներին անխտիր գող, աւազակ, անբարոյական անուանելու։ Մի շատ պարզ և հասկանալի ճշմարտութիւն։ Բայց տարաբաղդաբար այս պարզ և տարրական ճշմարտութեան միանգամայն հակառակ վարմունք է ցոյց տրուած հայ հոգևորականութեան դէմ, և ինչպէս ասացինք, վերջին ժամանակներս յատկապէս Դաշնակցութեան թերթերի մէջ։ Բազմաթիւ փաստեր կարող էինք բերել մեր ասածները ամէն կողմից լուսաբանելու և անհերքելի կերպով ապացուցանելու համար, եթէ թերթերու լինէինք մի երկու տարուայ լրագիրների համարները։ Բայց շատ հեռու գնալու կարիք չունինք, ամենամօտիկ անցեալն էլ կարող է այնքան փաստեր տալ, որ ընթերցողների համար պարզ լինի, թէ ինչ այլանդակութեան է հասել այդ երեսփոխ մեր մէջ։

«Կովկասի Առաւօտ» № 20 հաղորդում է. «Կօշ գիւղի եկեղեցին վաղուց ի վեր ծառայել է իբրև ուխտատեղի էջմիածնի գաւառի գիւղացիներին, և այդ կօպէկ—կօպէկ հաւաքած արգիւնքը շարունակ տարուել է էջմիածին «աստուածաբանների» որկորը լցնելու» . . . Բացատրութիւններն աւելորդ են ցոյց տալու, որ ազնիւ և շիտակ մարդկանց համար անվայել է այսպիսի անտեղի հայ-

հոյանքներով մի խումբ հոգևորականների վարկաբեկ անել, որոնք իրենց գիտութեամբ և ծառայութեամբ միայն խրախուսանքի և համակրութեան պիտի արժանանային:

Սակայն դուցէ այդ դրել է դաւառական մի խակ թղթակից, որ հաշիւներ է ունեցել «աստուածաբանների» հետ: Տեսնենք ինչ տեսակ վերաբերմունք է ցոյց տալիս Դաշնակցութեան յայտնի գործիչներից մէկը՝ պ. Խաթակ, որ տարիներից ի վեր ծառայում է մեր մամուլին: Նա նոյն թերթի № 27-ում մի դրախտութիւն է դրել Նոէլ Դոլէնսի և Ա. Խաչ-ի հեղինակած Հայոց պատմութեան մասին: Աստուածաբանների հետ ամենեւին կապ չունեցող մի խնդիր: Բայց տեսէք, որ սրամիտ հայհոյաբանը այստեղ էլ առիթ է գտել իւր պաշտօնը կատարելու և այդ առիթն այն է, որ աստուածաբանները մինչև այժմ՝ Հայոց պատմութիւն չեն գրել: «Ոչ յիշեալ դպրոցների (Ներսիսեան դպրոցի, Լազարեան ճեմարանի ևն.) մեծամիտ պատմաբաններից, ոչ էլ Էջմիածնի պղերգ, ինքնահաւան աստուածաբաններից» Հայոց պատմութիւն չստացանք: Բարոյական զգացումից զուրկ պէտք է լինել, մարդկանց առանց որ և է պատճառի «պղերգ», «ինքնահաւան» անուանել: Եւ տեսէք ո՞վ է ուրիշների մէջ մեծամտութիւն և ինքնահաւանութիւն տեսնում, պ. Խաթակը, որ անտեղի մեծամտութեան և ինքնահաւանութեան մարմնացումն է: Աստուածաբանները պատասխանատու պաշտօնների ծանրութեան տակ ճնշուած լինելով հանգերձ, դարձեալ աշխատել են իրենց լուծան ձգել հայագիտութեան դանձանակը՝ եկեղեցական պատմութեան և մատենագրութեան վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններով և հրատարակութիւններով, աշխատել են տարիներով կրօնական և եկեղեցական հրապարակախօսութեան ասպարիզում, Եւրոպայում նոյն իսկ անուն են ստացել իրենց գիւտերով, բայց կամաւ կուրացողների համար ինչ անէինք, որ տեսանելի լինէին:

Միայն «աստուածաբանները» չեն, որ անբարեխիղճ և անարդար յարձակման և դատապարտութեան են ենթար-

Թարկուել, այլ Էջմիածնի ամբողջ միաբանութիւնը: Նոյն թերթի № 25-ում «Մամուլ» վերնագրի տակ մայրաքաղաքի թերթերից քաղուածօրէն մէջ է բերուած հետեւեալը: Սոլովեցկի մենաստանի 200 միաբանների համար գնուած է 600 վեդրոյ արաղ, որ հաշուելով 12000 շիշ և այն էլ 6 ամսուայ համար, իւրաքանչիւր վանականին գալիս է ամսէնը 10 շիշ: Եւ ահա մեր խղճից զուրկ գրչականներն օգտուելով այս լուրից, հետեւեալ տողերն են աւելացրել. «Հազիւ թէ հայ հոգևորականութիւնը և «օրհնուած խմիչքով» հարուստ Էջմիածնի միաբանութիւնը Սոլովեցկի միաբանների այս առաքինութիւններից պակաս չտալով օժտուած լինին»:

Բացարձակ սուտ է այս և աններելի զրպարտութիւն:

Էջմիածնի միաբանները արաղ չեն ստանում և ոչ մի կաթիլ. նրանց ստացածը ամսական մի վեդրոյ գինի է, վեդրոն 16 շիշ, ուրեմն իւրաքանչիւր միաբանին գալիս է օրական $\frac{1}{2}$ շիշ՝ ծաշին եւ ընթրիքին միասին: Սորա համար մի ամբողջ միաբանութիւն արեւցող հռչակել, որից առաջնորդներ ու հասարակական ուրիշ ծանրակշիռ պաշտօնեաներ են դուրս գալիս, նշանակում է բարեխղճութեան նշուլից զուրկ լինել և սուտն ու կեղծիքը ճանապարհ ընտրել Էջմիածնի միաբանութիւնը վարկաբեկ անելու:

Մի ուրիշ վիաստ: Էջմիածնի նիւթական դրութիւնը վերջին տարիներս շատ սուղ է դարձել: Դորա պատճառները շատ են. այստեղ անյարմար է մի առ մի այդ խնդրի լուսաբանութեամբ զբաղուել: Բայց անմասն չեն և այն «քննադատ» պարօնները, որոնք այս հանդամանքից օգտուելով, աշխատում են պղտոր ջրում ձուկ որսալ: Մածուկ չէ, որ անբարեմիտ անձինք շատ տեղերում գայթակղեցրել են ժողովրդի միտքը, թէ հոգևոր տուրքեր չպէտք է տալ. ոչ միայն վիճակներից ցամաքել են աթոռահատ կոչուած տուրքերը, այլ և վանական կալուածների եկամուտները կիսով չափ: Եւ այդպիսի քարոզչութիւն մղուել է բերանացի և գրաւոր՝ լրագրութեան մէջ՝ «Վտակ»

և նորա նախորդ թերթերում: Եկամուտների նուազման նպաստել է անշուշտ և մեր հոգևոր ատեանների դանձման և հաշուապահութեան հնացած և սխալ եղանակը: Բայց կրկնում եմ, թողնենք այս երևութի պատճառների լուսաբանութիւնը: Իրողութիւնն այն է, որ էջմիածինը նիւթական կողմից այժմ մի տաղնապալից վիճակ ունի. միաքանութիւնը յունիսի վերջերից մինչև այժմ ռոճիկ չէ ստացել. եղած գումարները յատկացուել են ճեմարանին և միւս հաստատութիւններին: Միաքանները կտաւ վարուել են պարտքով, նեղութեամբ և ոչ մի տրուունջ չեն յայտնել, որպէս զի հաստատութիւնների կարիքը հագացուի: Իրերի այսպիսի դրութեան մէջ, երբ հանդուցեալ Կաթողիկոսի թաղման պատճառով այնքան պատգամաւորներ էին հաւաքուած էջմիածնում զանազան քաղաքներից, բնական էր, որ Տ. Տեղակալը Մ. Աթոռի նիւթական անձկութեան մասին տեղեկութիւն յայտնէր և շեշտէր յատկապէս ճեմարանի վիճակը, որ ամենամեծ ծախքն է պահանջում մեր հաստատութիւնների մէջ: Այդ պաճառով, երբ հարց բարձրացաւ յաւերժացնելու հանգուցեալ Կաթողիկոսի յիշատակը, պատգամաւորներից շատերը այն միտքը յայտնեցին, թէ կարելի է նորա անունով հաւաքուած գումարը ճեմարանի որ և է մասին, օրինակ ուսուցիչներ պատրաստելու գործին, յատկացնել, և դորանով ապահովել այդ կարևոր հաստատութեան վիճակը, փոխանակ նորերը հիմնելու կարճ ժամանակից յետոյ փակելու կամ մի կերպ քաշքշելու համար: Այս հարցը արձագանգ գտաւ թէ պատգամաւորական ժողովում և թէ մամուլի մի մասի մէջ:

Բայց «Վտակի» հետ կապուած անձնաւորութիւններ ուրիշ միտք են արտայայտել. ուստի պէտք էր ամէն տեսակ սուտ ու շինծու տեղեկութիւններով թուլացնել ճեմարանին օգնելու գաղափարը: Եւ ահա մի ոմն Ասլան բոլորովին անհիմն թուերով «Վտակի» 6 և 7 համարներում ի լուր աշխարհի հրատարակում է, որ ճեմարանը ապահով է և եթէ օգնութիւն անուի, այդ կլինի միայն

«յօգուտ էջմիածնի վանականների և ոչ Գեորգեան ճեմարանի»։ Բայց անբարեխղճութիւնը դորանով չի վերջանում, այլ դէպքից օգտուելով լուտանքներ է թափում Սինոդի անդամների և միաբանութեան վերայ։ Նա պնդում է, թէ ճեմարանի եկամուտները «հալչում են վանքի տնտեսութեան տնօրէնների ձեռքին, գուցէ և՛ զրպաններում», «որ ճեմարանը չի ստանում իր դամարները, իր սեփական միջոցները», այլ «ծրիակներ քախտախնդիրները» «վատնելով իրենց կարիքների համար Գեորգեան ճեմարանի միջոցները, անտեղեակ հասարակութեան առաջ ողբում ու աղաղակում են ճեմարանի անապահովութեան մասին, եթէ մի օր փակուի ճեմարանը, դրա միակ պատասխանատուն էջմիածնի միաբանութիւնը, Սինոդը և վանքի տնտեսութեան նկատելի և աննկատելի վարիչները պիտի համարուին», թէ հոգևոր ճեմարանը աստուածաբաններ և հոգևորականներ պատրաստող հաստատութիւն չպէտք է լինի . . . և այլ այսպիսի հայհոյանքներ ու արտառոց մտքեր։ Այս բոլորի լաւագոյն պատասխանը կլինէր, եթէ ս. Սինոդը մի առ մի թուերով ցոյց տար, թէ որչափ բուն, իսկական եկամուտ է ունեցել ճեմարանը իւր 33 ամեայ գոյութեան ընթացքում և որչափ հարկւր հազարներ է ծախսել Մ. Աթոռը իւր դանձարանից, զրկելով իրեն նոյն իսկ ամենակարևոր վայելչութիւնից։ Անշուշտ Մ. Աթոռի բարոյական պարտքն է այդպիսի մի հաստատութիւն պահել և հնաւորութեան չափ աւելի և աւելի պայծառացնել, բայց մեր սանձարձակ պարօններն էլ փոքր ինչ պատկառանքի և ճշմարտութեան զգացում պիտի ունենան գրիչը շարժելիս։

Գ.

Մենք կարող էինք աւելի երկարել և թուել այդ պարօնների գործադրած անվայել միջոցները հայ հոգևորականութիւնը վարկաբեկ անելու։ Բայց կարծում ենք նրանց վարմունքը լուսաբանելու համար յիշածներն էլ

բաւական են: Ամէն ազգի մէջ, մեր մէջ ևս կան մարդիկ, որոնք կրօն, եկեղեցի, հոգևորականութիւն անպէտք և վնասակար են համարում. արգելք լինել չենք կարող, որ այդ տեսակ նախապաշարմունքով մարդիկ լինին, որոնք տգիտութեան զոհ լինելով, իրենց տգիտութիւնն ևս իբրև թանգսգին ապրանք վաճառք են հանում: Բայց մենք իրաւունք ունինք պահանջելու, որ նրանք իրենց համոզումների համար ազնիւ և բարեկիրթ մարդկանց վայել ճանապարհով աշխատեն և ոչ ստութեան ու կեղծիքի: «Սուտի պոչը կարճ կլինի», երկար չի քաշիլ և իրենց ցանած սերմերը, իրենք էլ կհնձեն և կխրուին այն ցեխի և կեղտի մէջ, որ այնպէս անխնայ պատրաստել են ուրիշների երեսին չպրտելու: Միթէ նշանները ակնյայտնի չեն: Գոնէ իմաստութիւն ունենային փրկելու այս շարժման լաւագոյն և բարի կողմերը, գոնէ չմեռցնէին ժողովրդի մէջ դարձնած վստահութեան զգացմունքը:

Պարօններ, ձեզ չի վայելում հասարակական փողերի վատնման մասին խօսել: Հաճեցէք ձեր շուրջը նայել, գուցէ շատ հեշտ կերպով ձեզ մօտ գտնէք ուրիշ տեղ որոնած հասարակաց փողեր «վատնողներին», «ձրիակերներին», «բազդախնդիրներին»: Գուցէ կգտնէք նաև դրամաշորթութեամբ և ազգային փողերով ապահով կեանք վարողների և նրանց «գրպաններում» էլ հասարակաց օգտի անունով հաւաքած շատ գումարների մնացորդներ:

Ուշքի եկէք, բաւական է, որքան ստութեան և կեղծիքի ճանապարհով գնացիք, թունաւորեցիք Ձեր խեղճ ընթերցողների միտքն ու հոգին: Բաւական է, որքան ոտքի տակ տուիք մամուլի սրբութիւնը:

Գ. Վ. Յովսէփեան

